

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnost

Katedra za makedonski jezik i književnost

DIPLOMSKI RAD

Makedonski glagolsko-vremenski sustav i njegovi uporabni ekvivalenti u
hrvatskom jeziku

Ime i prezime studenta:

Lara Brkić

Ime i prezime mentora:

dr. sc. Borjana Prošev-Oliver

Split, 5. travnja 2014.

Kazalo

1. Uvod	1
1.1. Predmet rada	1
1.2. Cilj i materijal rada	2
2. Pregled povijesnog razvoja makedonskog jezika	2
3. Glagolsko-vremenski sustav u makedonskom i hrvatskom jeziku	6
3.1. Makedonski glagolsko-vremenski sustav	6
3.2. Hrvatski glagolsko-vremenski sustav	11
3.3. Tvorba i uporaba glagolskih vremena u makedonskom jeziku	14
3.3.1. Present	14
3.3.2. Aorist i imperfekt	15
3.3.3. Konstrukcije sa сум	16
3.3.4. Konstrukcija с има	20
3.3.5. Futur prvi i futur drugi - Konstrukcije с ќе	20
4. Usporedba uporabe glagolskih vremena u makedonskom i hrvatskom jeziku 23	
4.1. Present	24
4.2. Imperfekt	25
4.3. Aorist	25
4.4. Perfekt	26
4.5. Pluskvamperfekt	28
4.6. Buduće vrijeme	28
5. Hrapeško – original i hrvatski prijevod	29
5.1. Prijevod makedonskih djela na hrvatski	29
5.2. Hrapeško – Ermis Lafazanofski	30
5.3. Usporedba originala i prijevoda	31
6. Zaključak	37
7. Literatura	38

1. Uvod

1.1. Predmet rada

Predmet rada ovog diplomskog rada je glagolsko-vremenski sustav u makedonskom jeziku te njihovi uporabni ekvivalenti u hrvatskom jeziku. Budući da se makedonski jezik kroz povijest razvijao pod utjecajem i jezika romanske strukture kao što je rumunjski/vlaški, poprimio je karakteristike različitih jezičnih sustava te se danas diči glagolskim vremenima i konstrukcijama koje ne postoje u niti jednom drugom slavenskom jeziku, barem ne u istoj uporabi. Zanimljivo je stoga povući paralelu s nekim drugim slavenskim jezikom, u ovom slučaju hrvatskim, da bi se jasno vidjele te razlike i posebnosti.

Učeći makedonski jezik kao stranac, u ovom slučaju hrvatske nacionalnosti, prva pomisao je uvijek kako će biti lagano usvojiti te „male“ razlike koje oba jezika čine toliko zanimljivima. Problem sa srodnim jezicima je upravo takvo razmišljanje. Koliko god neka dva jezika bila slična, odlikuju ih goleme razlike koje, ne samo da su bitne, nego su katkad i krucijalne pri razumijevanju i usvajanju određenog konteksta. Pri prevođenju s jednog na drugi jezik stoga se često javljaju brojne poteškoće. Većinom automatski izvedemo zaključak o značenju nekog pojma, rečenice ili konstrukcije te bivamo vrlo često zaslijepljeni normama i pravilima svog materinjeg jezika.

Uz brojne druge razlike između makedonskog kao analitičkog i hrvatskog kao sintaktičkog jezika, sveprisutne su razlike u glagolsko-vremenskim sustavima oba jezika. Hrvatski jezik formalno ima sedam glagolskih vremena od kojih aktivno koristi samo tri, a makedonski jezik poznaje osam glagolskih vremena od kojih aktivno koristi svih osam. Samom tom činjenicom jasno se vidi problem pri odabiru određenog ekvivalenta tijekom prijevoda.

1.2. Cilj i materijal rada

Cilj ovog diplomskog rada je primjerima obaju jezika pokazati razlike u glagolsko-vremenskom sustavu makedonskog i hrvatskog jezika. Primjere ćemo uzimati iz poznatog makedonskog romana „Hrapeško“ Ermisa Lafazanovskog te prijevoda istog na hrvatski jezik uvaženog prevoditelja i makedonista Borislava Pavlovskog.

Ermis Lafazanovski rođen je u Rumunjskoj 1961. godine. On je suvremen makedonski novelist, romanopisac, esejist i antropolog. Njegova poznata djela su : romani „Hrapeško“, „Plemić“, „Opisivač“, „Roman oružju“ itd., zbirke kratkih priča „Polovica duge“ i „Kad su u Skoplju bili izmislili kišobrane“.

Roman „Hrapeško“ je nominiran za nagradu Balkanika 2006. godine. U romanu „Hrapeško“ Lafazanovskog pratimo vrtlara i vinara iz Makedonije čija će kasnije stečena slava staklopuhača rezultirati čak pozivom od samog sultana te će tako moći proizvesti svoja najbolja umjetnička djela od stakla i na Bosporu.

2. Pregled povijesnog razvoja makedonskog jezika

Makedonski se jezik govori u Republici Makedoniji kao i u dijelovima koji su nakon Balkanskih ratova ušli u sastav Grčke, Bugarske i Srbije. Makedonski jezik se u prošlosti formirao iz govora slavenskih plemena koja su došla najdalje na jug. Teritorij na kojem se govorio u prošlosti je bio dosta širi, a sada su u Albaniji, Grčkoj i Bugarskoj ostali samo tragovi u ponekim selima.

Dugo je vremena makedonski jezik nosio brojne karakteristike staroslavenskog jezika, no vrlo brzo je prošao kroz brojne korjenite promjene. U gramatičkoj strukturi je najvažnija zamjena sintaktičke deklinacijske strukture analitičkom. Najbolji primjer su stari ohridski crkveni zapisi iz 11. i 12. st. U isto vrijeme, tijekom 11. i 12. stoljeća prisutan je razvoj postpozitivnog člana te tvorba budućeg vremena pomoću staroslavenskog pomoćnog glagola *хѣмѣти* što se u standardnom makedonskom jeziku razvilo u cijeli niz budućih vremena. Neke značajke balkanske jezične sredine

su ostale kao značajna karakteristika makedonskog jezika danas. U te značajke spada prvenstveno aktivna uporaba aorista i imperfekta. Također, u nekim makedonskim dijalektima, posebice u zapadnom dijelu Makedonije, u ponekim izrazima se vidi utjecaj balkanskih jezičnih struktura u jednom od oblika perfekta – romanski tip (*имам дојдено, имам видено*) kao i u upotrebi udvojenog objekta (*ја видов Ана*). Primjer tvorbe perfekta *имам дојдено, имам видено* je jedan od tri pojava tipova perfekta u makedonskom jeziku koji se tvori glagolom *има* i glagolskim pridjevom u srednjem rodu. Ta je konstrukcija poznata u nekim romanskim jezicima poput francuskog: *J'ai vu*.

Isto tako, u svom razvoju, makedonski jezik je bio u neposrednom kontaktu sa susjednim jezicima – srpskim i bugarskim. Budući da će ovdje biti riječ o glagolsko-vremenskom sustavu u makedonskom jeziku, važno je naglasiti da se u njegovom razvoju sačuvalo najviše formi koje su slične ili iste onome u staroslavenskom jeziku. Razlog tome su pretežito isti uvjeti u kojima su se nalazili ti jezici. Karakteristično za takav glagolski sustav je složena konjugacija, te prvenstveno u makedonskom i bugarskom (a nešto manje u srpskohrvatskom) u velikoj mjeri sačuvana uporaba aorista i imperfekta, glagolskih vremena koja se u manjoj mjeri upotrebljavaju u drugim slavenskim jezicima. Kada se gledaju slavenski jezici u cjelini, može se primjetiti da analitični jezici kao što je makedonski, u usporedbi sa šturim deklinacijskim sustavom, imaju visoko razvijen glagolsko-vremenski sustav.

Makedonski jezik ima složeniji glagolski sustav čak i od bugarskog jezika koji je isto tako analitičan. Dok se pri svojoj kodifikaciji bugarski jezik oslanjao pretežito na ruski jezik, makedonski, u želji da se od bugarskog što više razlikuje uvijek je imao suprotne tendencije. Rezultati su vidljivi kod nekih novih glagolskih konstrukcija kao što je novi perfekt, (za razliku od tzv. slavenskog tipa perfekta *сум дошол*):

Имам дојдено

Сум дојден

„Objašnjenje povijesne lingvistike: balkanizmi su prodrli u slavenske jezike iz neslavenskih, i to u razdoblju između 10. i 13. stoljeća u kojem se javlja slavenskomaqedonski-vlaški bilingvizam u području doticaja Makedonije, Albanije i

Epira, gdje je bila najgušća koncentracija Vlaha. Vlasi su skupni naziv za više malenih srodnih etničkih grupa iz jugoistočne Europe, rimskih kolonista i romaniziranih domaćih antičkih naroda poput Ilira i Tračana. Odabir pastirskog načina života odredio je ulogu Vlaha na Balkanu, ali i njihovu sudbinu. Taj ih je odabir držao po strani od etničkih sukoba koji su stoljećima harali Balkanom, te im je omogućio da svugdje ostvare miran suživot s većinskim stanovništvom, pri čemu su ipak uspjeli sačuvati svoj identitet, i to ponajviše zbog jezika, odnosno tradicionalne bilingvalnosti. *Armāneashti* ili *armāneshce* je jezik istočne skupine romanskih jezika koje se govore na Balkanu. Nastao je nakon latinizacije Balkana, miješanjem lokalnih jezika antičkih balkanskih naroda, trakijsko-ilirskog i epirsko-tesalijskog. Tijekom stoljeća bio je pod utjecajem grčke jezične kulture, tako da dio leksičkog sastava jezika dolazi iz grčkog, ali u većini je latinska osnova ostala jednaka. Morfološki i gramatički sastav je srodan s ostalim neolatinskim (romanskim) jezicima.“ (Borjana Prošev Oliver; 2011: 97-111)

Jako dobar primjer romanskog jezika u kojemu se održala analitičnost je francuski jezik. U njemu jako često vidimo ostatke dativa i akuzativa u zamjenicama (baš kao i u makedonskom).

Je le vois.

Je lui demande.

Također, u tvorbi perfekta u francuskom jeziku s pomoćnim glagolima *être* ili *avoir* vidi se utjecaj balkanskog, odnosno slavenskog tipa perfekta.

Je suis allé.

J'ai perdu mes amis.

„Bilingvizam potiču Vlasi koji pokušavaju govoriti slavenski i pritom uvode vlastite arumunske modele u slavenski govor. Zauzimajući u prošlosti, prije balkanskih ratova i trodijelne podjele etničke Makedonije, središnje područje na

Balkanu i graničeći s albanskim, grčkim i djelomice turskim jezikom u Trakiji, makedonski je jezični areal poznao brojne oaze s arumunskim (vlaškim), ali i židovskim stanovništvom. Velik dio ovih naroda je bio bilingvalan, čak i trilingvalan. S obzirom na činjenicu da se makedonski standardni jezik i danas prostire na slavenskoj jezičnoj periferiji, kao najisturenija točka u dodiru i s nekadašnjom grčko-bizantskom civilizacijom i romansko-balkanskom kulturom, čijem je kulturno-civilizacijskom krugu i pripadao, makedonski jezik je privukao živo zanimanje slavenske filologije i komparatistike.

Balkanski jezični savez koji čine: makedonski, grčki, albanski, bugarski, rumunjski, meglenorumunjski, arumunjski, djelomično srpski – torlački govori; povezuje nekoliko bitnih obilježja:

1. Na sintaktičnoj razini u balkanskom jezičnom savezu dogodio se nestanak infinitiva.
2. Padeži su reducirani.
3. Pojavljuje se analitička struktura, udvajanje objekta, analitički determinizam, ali ne kod svih jezika na isti način i s istim rezultatima.
4. Prisutan je neodređeni samoglasnik *šva* u vokalskom sustavu (bugarski, albanski, rumunjski, torlački).
5. Postoji postponirani član: albanski, makedonski, rumunjski i bugarski.
6. Karakteristična je analitička tvorba futura *ću da pišem* (u makedonskom: *ќе пишувам*).
7. Prisutna je analitička tvorba komparativa.
8. Prisutni su enklitični oblici u upotrebi posvojnih zamjenica (мајка ми, сестра ми).

U jezičnim savezima jezično posuđivanje može biti uzajamno, ali i jednosmjerno. Npr. u balkanskom, grčki je bio davatelj (no nije imao kohezivnu jezičnoknjiževnu funkciju budući da je bio silom zakona nametnut), albanski primatelj, a turski (koji nije u pravom smislu član balkanskog jezičnog saveza) je bio univerzalni davatelj svim ostalim jezicima u ovom savezu.

U svakom jezičnom sustavu postoje obilježja središnjeg i perifernog značenja za taj dijasistem-idiom-jezični sustav. Iste se pojave javljaju i u drugom dijasistemu, ali s različitim karakterom, najčešće obratnim u smislu središnjeg i perifernog značenja. Za makedonski jezik kao dijasistem, središte inovacijskih osobitosti je bio teritorij zapadnih makedonskih govora koji je bio aktivan tijekom cijelog njegovog razvoja, budući da je na neki način bio zatvoreniji i izoliraniji od kontakata s ostalim balkanskim jezicima te je kao takav postao bazom makedonskom standardnom jeziku.“ (Borjana Prošev-Oliver: 2011:97-111)

3. Glagolsko-vremenski sustav u makedonskom i hrvatskom jeziku

3.1. Makedonski glagolsko-vremenski sustav

Makedonski jezik ima izrazito kompleksan glagolsko vremenski sustav. Općenito govoreći, makedonski glagoli imaju sljedeće karakteristike ili kategorije: vrijeme, način, lice, vid, prijelaznost i broj.

Makedonski jezik pokazuje osobitu morfosintaksičku, tzv. "balkaniziranu"¹ stukturu i osobit razvoj dosad utvrđenih kanonskih balkanizama kao što su analitički način tvorbe futura, analitički perfekt s glagolom imati, čuvanje imperfekta i aorista kao temeljnih nositelja preterita, razvoj kategorije statusa (osvjedočenosti), udvajanje

---

¹ Makedonski i ostali slavenski jezici razvijali su se ne jedan iz drugoga, nego paralelno jedan s drugim te se razlikuju stupnjem balkanizacije. Makedonski je središnji balkanski jezik, a bugarski je umjerenije balkaniziran. Iako istočno-balkansko-slavenska grupa jezika pokazuje kompleks srodnih osobina, način na koji se ti jezici realiziraju nije potpuno jednak niti daje jednake rezultate. Ipak, nema apsolutnih granica. One su vidljivije u skupinama južnoslavenskih jezika, kako balkaniziranih tako i nebalkaniziranih. U samoj svojoj osnovi makedonski jezik je slavenski, ali u svojoj strukturi je plod kontakata s drugim jezicima. Razvoj jezika na Balkanu je rezultat kontakata, tj. međudjelovanja. Svi oni čine balkanski jezični savez. Srodstva jezika se očituju u dva vida: pozajmljivanje riječi i nikad završeno učenje jezika. Makedonski je centralan balkanski jezik, a periferan slavenski, tako su njegove neslavenske osobine rezultat te perifernosti.

Utjecaj balkanske sredine se ne vidi samo u promjenama koje su zahvatile nasljeđeni slavenski gramatički tip nego i u čuvanju njegovih odlika u slučaju podudarnosti s ostalim balkanskim jezicima. Tako je očuvanje aorista i imperfekta sigurno bilo zbog kontakata s tim jezicima. Čuvanje tih vremena je kasnije omogućilo, u njihovom odnosu s perfektom, da se razvije posebna modalna upotreba za izražavanje neosvjedočene radnje koja je postala karakteristična za cijeli sustav glagolskih vremena. (Конески, 1986. „Историја на македонскиот јазик“, стр. 10)

objekta itd. Ova i još mnoga druga balkanska jezična obilježja u potpunosti su gramatikalizirana i ugrađena u sustav makedonskog jezika. Glagolski sustav predstavlja najbalkaniziraniji dio makedonskog jezika. Stoga pažljivo proučavanje makedonskih gramatičkih konstrukcija, kako u dijalektima, tako i u standardnom jeziku, nalaže precizno definiranje njihovih primarnih funkcija koje su rezultat specifičnog razvoja u makedonskoj jezičnoj sredini (Topolinjska 1992:17-24).

Glagolsko vrijeme	Oblici po licima
Сегашно време (презент) од несквршени глаголи	<p>Јас праќам</p> <p>Ти праќаш</p> <p>тој/таа праќа</p> <p>ние праќаме</p> <p>вие праќате</p> <p>тие праќаат</p> <hr/> <p>Јас (треба да), ќе пратам</p> <p>Ти (треба да), ќе пратиш</p> <p>Тој/таа (треба да), ќе прати</p> <p>Ние (треба да), ќе пратиме</p> <p>Вие (треба да), ќе пратите</p> <p>Тие (треба да), ќе пратат</p>
Минато определено несквршено	Јас праќав

време – имперфект	Ти праќаше Тој/таа праќаше Ние праќавме Вие праќавте Тие праќаа
Минато определено свршено време – аорист	Јас праќав Ти праќаше Тој/таа праќаше Ние праќавме Вие праќавте Тие праќаа
Минато неопределено време Перфект од несвршени глаголи а) стариот перфект – славенски перфект	Јас сум праќал Ти си праќал Тој/таа праќал/-а Ние сме праќале Вие сте праќале Тие праќале
б) новиот перфект – балкански тип	Јас имам пратено Ти имаш пратено

	<p>Тој/таа има пратено</p> <p>Ние имаме пратено</p> <p>Вие имате пратено</p> <p>Тие имаат пратено</p>
Бев + л-партицип – предминато време	<p>Јас бев пратил</p> <p>Ти беше пратил</p> <p>Тој/таа беше пратил /-а</p> <p>Ние бевме пратиле</p> <p>Вие бевте пратиле</p> <p>Тие бевте пратиле</p>
Идно време од свршени глаголи	<p>Јас ќе пратам</p> <p>Ти ќе пратиш</p> <p>Тој/таа ќе прати</p> <p>Ние ќе пратиме</p> <p>Вие ќе пратите</p> <p>Тие ќе пратат</p> <p>_____</p>
Идно време од несвршени глаголи	<p>Јас ќе праќам</p> <p>Ти ќе праќаш</p>

Идно прекажено време од несвршени глаголи	Тој/таа ќе пратил/-а
	Ние ќе сме пратиле
	Вие ќе сте пратиле
	Тие ќе пратиле
	_____
	Јас ќе сум праќал
	Ти ќе си праќал
	Тој/таа ќе праќал
	Ние ќе сме праќале
	Вие ќе сте праќале
	Тие ќе праќале

3.2. Hrvatski glagolsko-vremenski sustav

Glagolsko vrijeme	Oblici po licima
Sadašnje vrijeme – prezent	Ja dolazim
	Ti dolaziš
	On/ona dolazi
	Mi dolazimo
	Vi dolazite

	Oni/one dolaze
Prošlo vrijeme – perfekt	ja sam došao/došla ti si došao/došla on je došao ona je došla mi smo došli/došle vi ste došli/došle oni su došli one su došle
Prošlo nesvršeno vrijeme – imperfekt	Ja dolazih Ti dolaziše On/ona dolaziše Mi dolazismo Vi dolaziste Oni/one dolazihu
Prošlo svršeno vrijeme – aorist	ja napravih ti napravi on/ona napravi mi napravismo vi napraviste

	oni/one napraviše
Pluskvamperfekt	<p>Ja sam bilo/bila napravio/napravila</p> <p><i>ja bijah napravio/napravila</i></p> <p>ti si bio/bila napravio/napravila</p> <p><i>ti bijaše napravio/napravila</i></p> <p>on je bio napravio</p> <p><i>on bijaše napravio</i></p> <p>ona je bila napravila</p> <p><i>ona bijaše napravila</i></p> <p>mi smo bili/bile napravili/napravile</p> <p><i>vi bijaste napravili/napravile</i></p> <p>oni su bili napravili</p> <p><i>oni bijahu napravili</i></p> <p>one su bile napravile</p> <p><i>one bijahu napravile</i></p>
Futur prvi	<p>Ja ću pjevati</p> <p>Ti ćeš pjevati</p> <p>On/ona će pjevati</p> <p>Mi ćemo pjevati</p>

	Vi ćete pjevati
	Oni će pjevati
Futur drugi	Ja budem šetao/šetala
	Ti budeš šetao/šetala
	On/ona bude šetao/šetala
	Mi budemo šetali/šetale
	Vi budete šetali/šetale
	Oni budu šetali/šetale

3.3. Tvorba i uporaba glagolskih vremena u makedonskom jeziku

3.3.1. PREZENT

Glagolsko vrijeme koje označava radnju koja se odvija u trenutku govorenja se naziva prezentom. Svaki glagol ima osnovni i osobni nastavak. Osnovni nastavak označava glagolsku radnju, dok osobni označava lice i broj glagola.

U makedonskom jeziku osnova prezenta završava na tri osnovna nastavka: *u*, *e*, *a*. U staroslavenskom jeziku postojali su samo nastavci *i* i *e*, ali se tijekom vremena formirala i osnova koja završava na *a*.

Nastavci za lica u sadašnjem vremenu pokazuju bitne promjene u usporedbi sa staroslavenskim jezikom, kao i dijalektalnim varijantama. Prvo lice jednine u većini dijalekata ima nastavak *–m*. On se koristio prvo samo za glagole a-skupine i tek se onda raširio na ostale dvije grupe glagola.

Prezent glagola biti ima posebne oblike: *сум, cu, e, сме, сме, са*.²

3.3.2. AORIST I IMPERFEKT - Prošlo određeno svršeno/nesvršeno vrijeme

„Za indoeuropski prajezik mogu se pretpostaviti samo prezent, aorist i perfekt, a za te glagolske oblike često se smatra da su više označavali način kako se radnja događa, (uključujući kategoriju glagolskog vida), nego vrijeme. Ta se osobina indoeuropskih glagolskih oblika sačuvala u praslavenskom jeziku, ali i u pojedinim slavenskim jezicima. Kako je poznato, u slavenskim jezicima razvijena su dva načina radnje. Ona može biti trajna (nesvršena) bez ograničenja, a može biti i svršena. U indoeuropskom prajeziku ta su se dva načina izricala prezentom i tzv. jakim aoristom, i to tako da je prezent izricao nesvršenu, a aorist svršenu radnju. „ (Ilievski 1988: 229)

U staroslavenskom jeziku su postojala tri aoristna tipa: asigmatski i stari i novi sigmatski tip. Novi sigmatski tip se dobivao kod glagola kojima je infinitivna osnova na konsonantu i bio je rezultat kombiniranja formi asigmatskog i starog sigmatskog aorista. Jako brzo se ustalio kao jedini aoristni tip zamijenjujući asigmatski i stari sigmatski tip. Kod glagola čija je infinitivna osnova završavala na vokal, ostao je aorist bez morfološkog nastavka.

U makedonskim tekstovima nastalima između 12. i 14. stoljeća još se uvijek susreću asigmatski aorist i sigmatski aorist starog tipa. Ovo je samo jedna od osobitosti starih makedonskih tekstova i ne predstavlja karakteristiku narodnog govora.

Imperfekt je gramatičko vrijeme koje makedonski jezik koristi za izražavanje prošle radnje u određenom trajanju. Od staroslavenskog jezika pa do danas su se događale brojne promjene u tvorbi imperfekta kroz lica. Imperfekt se tvori dodavanjem

---

² Македонска граматика, Круме Кепески; Државно книгоиздателство на НР Македонија; Скопје 1950. (84.)

Македонска граматика на литературен јасик, дел I и II, Блаже Конески; Култура; Скопје 1967. (411.-415.)

nastavaka ovisno o licu glagola. Nastavci se dodaju na osnovni vokal *a* u glagola *a*-glagolske grupe i na osnovni vokal *e* u glagola *e* i *i* glagolske grupe.³

3.3.3. KONSTRUKCIJE SA *СУМ*

a) Perfekt (*сум + л – нармуцун*)

Konstrukcija „slavenskog perfekta“ tvori se drugim aktivnim participom preterita i oblika za sadašnje vrijeme od glagola *быTH*. Perfekt u staroslavenskom, kao uostalom i u drugim slavenskim jezicima, nije nasljednik starih indoeuropskih oblika, već je nova tvorba nastala na slavenskom tlu. Tu se misli na formalnu stranu izricanja perfekta, odnosno na konstrukciju drugog aktivnog participa preterita s oblicima za sva tri roda i sadašnjeg vremena od glagola *быTH*. U staroslavenskom su jeziku pored složenog perfekta (particip + *jesmь*) postojali aorist i imperfekt.

Proučavajući perfekt u grčkom i latinskom jeziku, kao i u slavenskim jezicima, Ilievski konstatira da vremenski oblici načelno ne izriču vrijeme, već glagolski vid. Tako prezentska osnova označava trajan proces ili stanje u trajanju dok aoristna osnova označava trenutačnu radnju, pri čemu se ukazuje ili na početak radnje - ingresivni aorist - ili na njegov kraj-rezultativni aorist - te na, prema samom nazivu, neomeđenu, neodređenu radnju u prošlosti. Perfektna osnova označava sadašnje stanje i/ili rezultat izvršene radnje. Prema Ilievskom, bliska značenjska odrednica između perfekta i prezenta primjećuje se i u drugim indoeuropskim jezicima te zaključuje da je perfekt imao vrijednost stanja i rezultativnosti (gotovosti) izvršene radnje, a ne vremena (Ilievski 1988:229).

---

³ Македонска граматика, Круме Кепески; Државно книгоиздателство на НР Македонија; Скопје 1950. (88.-91.)

Македонска граматика на литературен јасик, дел I и II, Блаже Конески; Култура; Скопје 1967. (420-430.)

Dakle, najvažnija *сум* – konstrukcija u makedonskom jeziku je dakako već spomenuti perfekt prvenstveno u službi prepričavanja. Osim te upotrebe, perfekt se još koristi za izricanje radnji koje u prošlosti nisu određene vremenom. On dolazi uz priloge poput: *никогаш, икогаш, секогаш, веќе, уште* i sl.

Perfekt se u makedonskom jeziku izriče na tri načina:

1. Konstrukcija koja nasljeđuje stari slavenski perfekt biti + 1-particip koji se mijenja po rodu i broju:

Јас	сум	одел/отишиол	Ние	сме	оделе/отишле
Ти	си	одел/отишол	Вие	сте	оделе/отишле
Тој	/	одел/отишол	Тие	/	оделе/отишле
Таа	/	одела/отишла			
Тоа	/	одело/отишло			

Kao što se vidi, pomoćni je glagol biti ispušten u 3. licu jednine i 3. licu množine pri čemu sama participna forma postaje oznaka perfekta, odnosno, kako kaže Blaže Koneski, ovakva pojava označava potpuno poglagoljavanje ovog participa u makedonskom jeziku ili dokaz o morfološkoj jedinici, odnosno perifrastičnoj glagolskoj formi, a ne sintaktičkoj konstrukciji (Koneski 1986: 197-198).

2. Konstrukcijom s glagolom *има* + pasivni particip, odnosno glagolski pridjev koji je nepromjenjiv i u srednjem rodu kao najnemarkiranijem:

Јас	имам одено/отидено	Ние	имаме одено/отидено
Ти	имаш одено/отидено	Вие	имате одено/отидено
Тој, таа, тоа	има одено/отидено	Тие	имаат одено/отидено

Ova konstrukcija perfektnog značenja novijeg je datuma. Primjećuje se u tekstovima iz 18. st. (Koneski, 1982:201). Ovaj je perfekt tzv. balkanskog, analitičkog tipa jer se smatra da je nastao pod utjecajem ostalih balkanskih neslavenskih jezika (Koneski 1982:200), posebice arumunskog s tipično romanskom morfološkom strukturom. U

makedonskom se *има-перфект* koristi za glagole koji imaju izvjestan leksički priznak svršenosti (trenutačnosti, početka, kraja, promjene stanja). To su glagoli tipa: доаѓа, си оди, влегува, излегува, седнува, станува, легнува itd. (Ilievski, 1988.)

3. Perfekt se u makedonskom jeziku očituje i kao konstrukcija konjugiranoga glagola biti i glagolskog pridjeva (prošlog participa) koji se sa subjektom slaže u rodu i broju.

Јас сум заминат	Ние сме заминати
Ти си заминат	Вие сте заминати
Тој е заминат	Тие се заминати
Таа е замината	
Тоа е заминато	

Ova se konstrukcija javlja uglavnom s neprijelaznim glagolima i očituje izrazito rezultativno značenje. U široj je upotrebi u zapadnim dijalektima i također je rezultat utjecaja vlaškog (rumunjskog) jezika. Glagolski pridjev u ovoj konstrukciji perfekta u ovisnosti o glagolu može imati značenje pasivnog zaloga (*е напишан* ili konkretnog rezultata u pasivnom zalogu *е дојден*).

b) Pluskvamperfekt (бев + л – партицип)

Pluskvamperfekt je glagolsko vrijeme koje označava prošlu radnju koja se dogodila prije neke druge prošle radnje. Kada je riječ o pluskvamperfektu treba se istaknuti da se vraća u uporabu oblik trećeg lica jednine i množine. Često se forme poput *беше дошол* ni ne shvaćaju kao forme nekog vremena koje prethodilo prošlom vremenu, već kako jedna stilska varijanta perfekta i također služe za prepričavanje.

Pomoćni glagol biti tako često može biti i u inverziji - *дошол беше*.⁴

---

⁴ Македонска граматика, Круме Кепески; Државно книгоиздателство на НР Македонија; Скопје 1950. (92.-93.)

Македонска граматика на литературен јасик, дел I и II, Блаже Конески; Култура; Скопје 1967. (459.-481.)

с) Би + л – партицип

U narodnom jeziku kondicional s *би* se dosta rijetko upotrebljava. Često se umjesto njega koriste glagolske konstrukcije s *ќе*. U književnom jeziku kondicional je s druge strane vrlo česta pojava. U kontaktu s književnim jezicima drugih južnih Slavena, ponovo se oživjelo korištenje *Би + л – партицип* konstrukcije. Ona je jedinstvena po tome što su u njoj eliminirani pokazatelji kategorije lica pomoćnog glagola biti u kondicionalu:

<i>Јас би дошол</i>	<i>Ние би дошле</i>
<i>ти би дошол</i>	<i>вие би дошле</i>
<i>тој би дошол</i>	<i>тие би дошле.</i>

с) Сум + н/т партицип

Ovdje se radi o prilično novoj konstrukciji u makedonskom jeziku čija se uporaba iz zapadnih narječja jako brzo proširila po čitavom teritoriju Republike Makedonije. U ovu konstrukciju ulaze i neprelazni (*сум наједен*) i često povratni glagoli:

Сум вратен = *сум се вратил*
Сум најаден = *сум се налал*

Naravno, postoje i posebni slučajevi kada se ova konstrukcija upotrebljava i s prijelaznim glagolima, posebno u zapadnim narječjima: *сум јаден*. U nekim jugozapadnim govorima *Сум + н/т партицип* konstrukcija se često koristi i s pomoćnim glagolima: *сум биден*.

Ova konstrukcija je sasvim sigurno nastala pod utjecajem drugih balkanskih jezičnih skupina, prvenstveno grčkog.

3.3.4. Konstrukcija s *ума*

Ova konstrukcija je također karakteristična za zapadne i jugozapadne govore, ali se njezina upotreba počela širiti i na ostale dijelove Makedonije. Razvijena je u svim glagolskim vremenima i oblicima.

Prisutna je također i kategorija prepričavanja koja se izražava perfektom i budućim pripovijednim vremenom s *ума*:

Сум имал земено – ќе сум имал земено.

I ove konstrukcije su rezultat utjecaja ostalih balkanskih jezika. Sva gramatička značenja se izražavaju pomoćnim glagolom *ума*, dok particip dolazi uvijek isključivo u srednjem rodu te samo imenuje glagolsku radnju.

Konstrukcija tipa *имам дојдено* kao i ona *сум дојден* su se razvile u novije vrijeme povijesti makedonskog jezika. Iako ne postoje točni podatci kada su se one počele upotrebljavati, sama činjenica da nisu jednako rasprostranjene cijelim teritorijem Makedonije govori da one ipak nisu toliko stara pojava. Njihova pojava i uvriježenje u jeziku bili su lakši zbog toga što su u makedonskom govornom jeziku i prije postojali konteksti u kojim se pomoćni glagol *ума* kombinirao s participom koji se sa subjektom slagao u rodu i broju.

3.3.5. Futur prvi i futur drugi - Konstrukcije s *ќе*

Partikulom *ќе* u makedonskom jeziku izražavaju se: futur I., buduće-prošlo (*идно минато*), i pripovjedno (*идно прекажено*) vrijeme.

a) futur I.

<i>Јас ќе одам</i>	<i>Ние ќе одиме</i>
<i>Ти ќе одиш</i>	<i>Вие ќе одиме</i>
<i>Тој ќе оди</i>	<i>Тие ќе одат</i>
<i>Таа ќе оди</i>	

b) buduće-prošlo vrijeme se upotrebljava za:

- izražavanje radnje koja se odvija u budućnosti u odnosu na neku prošlu

Тој се качи на возот што за половина час ќе тргнеше за Загреб.

-za izražavanje učestalih radnja koje su se odvijale u prošlosti

Ние ќе станевме рано, ќе се измиевме, ќе појадувавме и ќе отидевме на работа.

- U pogodbenoj zavisno složenoj rečenici, za izražavanje nerealnog uvjeta

Да имав пари, ќе си купев кола. (Али немав пари и не си купив кола – rezultativnost, završena radnja).

Konstrukcija s *ќе* je također vezana uz glagolsku formu koja je možda jedna od najposebnijih u makedonskom jeziku zove se *идно минато време*. Ovo je vrijeme posebno jer se njime iskazuje buduća radnja s prošlim aspektom. Formira se česticom *ќе* kojom se izriče budućnost te prošlim određenim nesvršenim vremenom glagola čime se izriče aspekt prošlosti. Glagol može biti i svršenog i nesvršenog vida.

Promjena glagola nesvršenog vida:

<i>Јас ќе викав</i>	<i>ние ќе викавме</i>
<i>Ти ќе викаше</i>	<i>вие ќе викавте</i>
<i>Тој, таа, тоа ќе викаше</i>	<i>тие ќе викаа</i>

Promjena glagola svršenog vida:

<i>Јас ќе викнев</i>	<i>ние ќе викневме</i>
<i>Ти ќе викнеше</i>	<i>вие ќе викневте</i>
<i>Тој, таа, тоа ќе викнеше</i>	<i>тие ќе викнеа</i>

Negacija se tvori česticom *не* ili glagolom *нема* u formi za treće lice jednine prošlog određenog nesvršenog vremena + *да-конструкција*.

Јас не ќе викав

Ти немаше да викаше

Идно минато glagolsko vrijeme se koristi za izricanje budućnost koja ne slijedi trenutak govorenja, već slijedi neku radnju u prošlosti. Ovo glagolsko vrijeme ima slična značenja s budućim vremenom. Najčešće se koristi u uvjetnim zavisnim rečenicama za izricanje nerealnog uvjeta (*да знаев, ќе одев таму*), te u rečenicama u kojima je prisutno kronološko nabrajanje u prošlosti (*ќе земев сол, ќе турев во солта малку вода*).⁵

с) *будуће приповједно* vrijeme (*идно прекажено*) se upotrebljava za neosvjedočenu buduću radnju. Neosvjedočenost, imperceptivnost iz perfekta se prenosi i u ovo vrijeme.

Јас ќе сум пишувал

Ние ќе сме пишувале

Ти ќе си пишувал

Вие ќе сте пишувале

Тој ќе пишувал

Тие ќе пишувале

Таа ќе пишувал

Iz staroslavensko хѣтѣти u hrvatskom su nastali oblici *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*, a u makedonskom je nastala partikula, nepromjenjiva vrsta riječi, ista za sva lica u jed. i mn. – *ќе*.

---

⁵ Македонска граматика, Круме Кепески; Државно книгоиздателство на НР Македонија; Скопје 1950. (91.)

Македонска граматика на литературен јасик, дел I и II, Блаже Конески; Култура; Скопје 1967. (487. – 499.)

Partikula *ke* je ostatak 3. lica jednine staroslavenskog pomoćnog glagola *хѣмѣти* što je ranije bio dio tvorbe futura s infinitivom. Budući da se s vremenom infinitiv zamijenio *da* – rečenicama, ta zamjena se također javila i u tvorbi futura.

Partikula *ke* nije u svim makedonskim govorima u sastavu futura. U nekim dijalektima (Galički) ona preuzima oblik *ka* (*ка земеш, ка видиме*). Ovaj se oblik dobio kombinacijom partikule *ke* i *da* iz ranije konstrukcije futura koja je glasila: *ke da земам*. Ova forma futura je još uvijek česta u nekim makedonskim govorima. U ostalim dijelovima makedonije *da* se eliminiralo jer nije vršilo nikakvu specifičnu funkciju.

Također, pod utjecajem bugarskog jezika, ova partikula glasi *ume* ili pod utjecajem grčkog, u jugoistočnim dijelovima, ona ima oblik *za*.

Upotreba glagola *хѣмѣти* pri tvorbi futura je jedna od zajedničkih karakteristika većine južnoslavenskih jezika (bugarski, makedonski, hrvatski, srpski...). Utjecaj balkanskih jezika se nije ograničio samo na izvor tvorbe futura od pomoćnog glagola *хѣмѣти*. To se odrazilo i na razvoj jedne druge konstrukcije s tim glagolom, a to je futur u prošlosti: *ke dojdeume*.

U makedonskom i bugarskom se nadalje razvila konstrukcija koja je prvenstveno bila u funkciji prepričavanja – *идно прекажено време* kojim se prepričavaju kako buduće tako i prošle-buduće radnje (*ke dojдел*).

4. Usporedba uporabe glagolskih vremena u makedonskom i hrvatskom jeziku

Kao što je već ranije spomenuto, makedonski je jezik kroz povijest dolazio u doticaj s brojnim drugim jezicima i kulturama i razvio se u jezik koji se po više toga znatno razlikuje od ostalih, bliskih slavenskih jezika. Osim svoje analitičnosti koju od slavenskih jezika još jedino posjeduje bugarski, makedonski se diči i posebnom uporabom glagolskih vremena i načina koju ne nalazimo drugdje.

4.1. Present

Present se i u makedonskom i u hrvatskom jeziku koristi da bi se izrazila sadašnja radnja ili radnje koje se preklapaju s trenutkom govorenja. U tom slučaju se present tvori od nesvršenih glagola. Osim toga, present se još može tvoriti i od svršenih glagola, ali tada se radi o radnji koja u stvari nije prava sadašnja radnja, nego više buduća radnja u prošlosti. Dakle, osim izražavanja sadašnje radnje, present se može koristiti i za:

a) izražavanje prošle radnje: oblici prezenta u tom slučaju ostaju isti, ali se značenje odnosi na prošlost. To se najčešće događa prilikom pričanja priča ili prepričavanja događaja:

I onda mi idemo šumom i sretnemo strašnog vuka.

b) izražavanje buduće radnje: oblici prezenta ostaju isti, ali je značenje okrenuto budućoj radnji. Ovu uporabu prezenta najčešće možemo susresti na planovima vožnje, rasporedima i ostalim planovima za budućnost:

Vlak kreće za 10 minuta.

c) izražavanje općih činjenica: izražavanje općeg znanja koje se nikada ne mijenja:

Zemlja se okreće oko sunca.

d) izražavanje rutina i navika:

*Svako jutro točno u 8 sati širom otvaram oči.*⁶

---

⁶ Hrvatska gramatika, Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika; Školska knjiga; Zagreb 2005. (236)

Gramatika hrvatskog jezika, Silić, Pranjković; Školska knjiga; Zagreb 2007. (191.)

4.2. Imperfekt

Imperfekt je prošlo nesvršeno vrijeme i kao takvo se može tvoriti samo od nesvršenih glagola, kako u hrvatskom, tako i u makedonskom jeziku. Njegova funkcija bi trebala biti izražavanje radnje koja je duže trajala u prošlosti ili se ponavljala, no u hrvatskom jeziku u svakodnevnom govoru posjeduje arhaičan prizvuk te ga se skoro bez iznimke zamjenjuje perfektom.

U makedonskom se jeziku imperfekt ili prošlo određeno nesvršeno vrijeme koristi za izražavanje prošle radnje kojoj se točno može odrediti vrijeme kada se odvijala i zna se koliko je trajala, te se na hrvatski vrlo često prevodi perfektom. Naime, imperfekt osvjedočeno prošlo vrijeme, a budući da te kategorije nema u hrvatskom jeziku, isključivo se mora prevoditi perfektom. Korištenje imperfekta u svakodnevnom govoru u makedonskom jeziku je zastupljeno isto koliko i korištenje perfekta u hrvatskom jeziku.⁷

„Utjecaj balkanske sredine se ne vidi samo u promjenama koje su zahvatile nasljeđeni slavenski gramatički tip nego i u čuvanju njegovih odlika u slučaju podudarnosti s ostalim balkanskim jezicima. Tako je očuvanje aorista i imperfekta sigurno bilo zbog kontakta s tim jezicima. Čuvanje tih vremena je kasnije omogućilo, u njihovom odnosu s perfektom, da se razvije posebna modalna upotreba za izražavanje neosvjedočene radnje koja je postala karakteristična za cijeli sustav glagolskih vremena.“ (Конески, 1986. :10)

4.3. Aorist

Aorist je prošlo svršeno vrijeme i kao takvo može se tvoriti samo od nesvršenih glagola, kako u hrvatskom, tako i u makedonskom jeziku. Treba se koristiti za izražavanje radnje koja se završila u prošlosti, naročito netom nakon neke druge

---

⁷ Hrvatska gramatika, Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika; Školska knjiga; Zagreb 2005. (238.-240)

Gramatika hrvatskog jezika, Silić, Pranjković; Školska knjiga; Zagreb 2007. (192.)

prošle radnje. Baš kao i imperfekt, aorist se u hrvatskom jako rijetko koristi u svakodnevnom govoru pa ga bez iznimke zamjenjuje perfekt. Iznimka tome u novije vrijeme su SMS poruke gdje zbog potrebe skraćivanja teksta još uvijek možemo naići na oblike aorista u pisanju. U makedonskom jeziku aorist ili *минатото определено свршено време* je gramatičko vrijeme koje služi za iskazivanje prošle, završene i zaokružene radnje. Baš kao i imperfekt, uporaba u svakodnevnom govoru je široka i hrvatski se perfekt, ako se radi i svršenoj radnji, gotovo nužno uvijek njime prevodi.

Trajanje radnje izraženo aoristom može biti i kratko i dugo. Za tvorbu aorista se gotovo uvijek koristi svršeni vid glagola. Osim osnovne upotrebe, u makedonskom jeziku se aorist koristi i u sljedećim slučajevima:

- a) za izražavanje buduće radnje: koriste se oblici standardnog aorista, ali značenje pripada budućem vremenu, najčešće bliskoj budućnosti koja je rezultat prethodne radnje.
- b) za izražavanje prošlog kondicionala
- c) za izražavanje općenitih činjenica: najčešće u poslovicama⁸

4.4. Perfekt

Perfekt je glagolsko vrijeme koje je prisutno u mnogim jezicima, kako živućim tako i klasičnim poput starogrčkog i latinskog. Tvorbi se i od svršenih i od nesvršenih glagola te danas, u svakodnevnom govoru u hrvatskom jeziku najčešće zamjenjuje aorist i imperfekt, te sve više i pluskvamperfekt.

Posebnost upotrebe perfekta u makedonskom jeziku rezultat je različitih utjecaja na širem i užem prostoru Balkana te potpadanje pod različite kulturno-lingvističke čimbenike. Smatra se da je zbog analitičnosti jezika na svojevrsan način osiromašen imenski sustav, a glagolsko-vremenski je istovremeno znatno obogaćen.

Suprotno hrvatskom, u makedonskom je osnovno značenje perfekta izražavanje zaokružene i osvjedočene radnja u prisustvu ili sa sudjelovanjem onog koji govori u

---

⁸ Hrvatska gramatika, Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika; Školska knjiga; Zagreb 2005. (238.-240)

Gramatika hrvatskog jezika, Silić, Pranjković; Školska knjiga; Zagreb 2007. (192.)

nekom određenom trenutku u prošlosti. Vremenski period koji obuhvaća ovo glagolsko vrijeme može biti sasvim kratak i sasvim dug. Perfekt se u makedonskom jeziku također koristi za izražavanje radnje koja se dogodila u nekom neodređenom trenutku u prošlosti, a rezultati te radnje se još uvijek mogu osjetiti u sadašnjosti, kao i za izražavanje radnje koja je započela u prošlosti, a još uvijek traje u sadašnjosti. Dakle, perfekt u makedonskom jeziku je rezultativan. Vrijeme odvijanja radnje izraženom perfektom nije određeno.

„U perfektu je glagolska radnja smještena doduše u prošlosti, ali je postavljena u bitan odnos prema sadašnjosti. U sadašnjosti je stanje koje nastalo njezinim vršenjem. U perfektu se ne priopćava o prošloj radnji, nego stanju koje je odatle nastalo: sunce je zašlo – pa se to sada može vidjeti. Jedino se u perfektu (kao vremenskoj odredbi) prošla radnja, stanje ili zbivanje dovodi u vezu sa sadašnjošću, te se tako ne može izreći ni povijesnim prezentom, ni aoristom, ni imperfektom. Perfekt u sadašnjosti pripovijeda prošlost s aspekta njezina učinka na sadašnjost, s gledišta sadašnjosti. Samo se perfektom može izreći gotova sadašnjost i vezati pretežno uz svršeni vid glagola jer, za stanje koje je posljedica vršenja glagolske radnje, njezino protezanje u vremenu nije važno (On se danas vratio – on je sada tu).

Perfektom se izriče apsolutna i relativna gotova sadašnjost. Relativna gotova sadašnjost je vremenska oznaka sadašnjosti koja se u relativnoj upotrebi odnosi na prošlost.

Znači, vremenska odredba koja prošlu radnju, stanje ili zbivanje dovodi u vezu sa sadašnjosti može se izreći samo perfektom. Perfekt od svršenoga glagola koji izriče gotovu sadašnjost, apsolutnu ili relativnu, ne može se zamijeniti aoristom, nit perfekt od nesvršenih glagola, imperfektom, a da se ne promijeni značenje rečenice. Međutim, izgubi li se oznaka gotovosti, tada se perfekt svodi samo na vremensku oznaku. Tada perfekt izriče samo prošlo vrijeme. Njime se u sadašnjosti utvrđuje prošla zbilja, neobilježena pobliže. Takva se prošlost uzima jednako od nesvršenih, kao i od svršenih glagola.

Takav se perfekt, kod kojeg se javlja neutralizacija opreke po gotovosti, a znači prošlost, može zamijeniti aoristom i imperfektom ili historijskim prezentom, a da se pri tom ne promijeni značenje rečenice.

Perfekt se kreće po ivici između sadašnjosti i prošlosti, nudi dvostruke mogućnosti: nije potpuno jasno izriče li sadašnju obilježenu kraja ili samo prošlo odvijanje. To ovisi o tome uključuje li se opreka po gotovosti li ne.“ (Katičić, 2002)⁹

4.5. Pluskvamperfekt

U hrvatskom jeziku, kao i u makedonskom, pluskvamperfekt se koristi za izražavanje prošle radnje koje se dogodilo prije neke druge prošle radnje. Tvori se od pomoćnog glagola *biti* u imperfektu ili perfektu te glagolskog pridjeva radnog.

Hoće li pomoćni glagol pri tvorbi pluskvamperfekta biti u obliku imperfekta ili perfekta, prvenstveno ovisi o zastupljenosti tih glagolskih vremena u oba jezika.

4.6. Buduće vrijeme

U hrvatskom i makedonskom jeziku, buduće se vrijeme koristi da bi se izrazila radnja koja se dogodila u budućnosti. I u jednom i drugom jeziku, osim glavne upotrebe, buduće vrijeme se koristi još i za izražavanje:

- a) prošlih radnji koji se na neki način odnose na buduće vrijeme
- b) zapovijedi
- c) predviđanja
- d) općenitih činjenica, većinom u poslovnica ili stvarima koje se smatraju činjenicama
- e) događaja koje se ponavljaju nakon nekog vremena
- f) mogućih budućih radnja

---

⁹ Hrvatska gramatika, Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika; Školska knjiga; Zagreb 2005. (240.)

Gramatika hrvatskog jezika, Silić, Pranjković; Školska knjiga; Zagreb 2007. (192.)

Većinom kada se radi o budućem vremenu, radi se o radnji koja će se ubrzo dogoditi. U makedonskom jeziku s druge strane postoji vrijeme koje se može prevesti kao futur u prošlosti. Koristi se za izražavanje budućnosti sa stajališta prošlosti ili pak za izražavanje radnje koja se dogodila nakon neke druge radnje.

U hrvatskom standardnom jeziku za izražavanje radnje koja će se dogoditi prije neke druge buduće radnje, koristi se futur drugi. U dijalektima je često zamijenjivan običnim futurom.¹⁰

5. Hrapeško – original i hrvatski prijevod

5.1. Prijevod makedonskih djela na hrvatski

Pri prijevodu makedonskih djela na hrvatski jezik, kako i pri prijevodu s ostalih slavenskih jezika, prisutni su problemi, ali i znatna olakšanja. Radi se o jako sličnim jezicima, ali i jezicima s različitim razvojnim putem. Pri čitanju originala, većinom je kontekst potpuno jasan, a problemi se javljaju u nalaženju odgovarajućih ekvivalenata na hrvatskom jeziku. Gramatičke i sintaktičke konstrukcije, kako i lažni prijatelji među vokabularom mogu otežavati stvaranje vjernog hrvatskog ekvivalenta, dovoljno dobrog da bi hrvatski čitatelj imao isti doživaljaj kao i Makedonac koji čita original. Reklo bi se da je prevođenje sličnih jezika uvijek lakše, ali katkad može biti prilično izazovno baš zbog prvog dojma koji može često prevariti. Pri usporedbi prijevoda i originala sličnih jezika možemo stoga lako navesti i analizirati sve različitosti.

Prva razlika koju uočavamo čitajući hrvatski prijevod je prisutnost padeža kojih nema, ili ih ima u neznatnim ostacima, u makedonskom jeziku. Pri prijevodu je bitno dobro razumjeti makedonsku rečenicu i pronaći ekvivalent upotrebljavajući odgovarajući padež. Na taj način pretvaramo makedonski koji je analitički jezik u hrvatski koji je prije svega sintaktički jezik.

---

¹⁰ Hrvatska gramatika, Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika; Školska knjiga; Zagreb 2005. (241.)

Gramatika hrvatskog jezika, Silić, Pranjković; Školska knjiga; Zagreb 2007. (193.-194.)

Kako je već prije spomenuto, makedonski i hrvatski glagolsko-vremenski sustav su bili pod različitim povijesnim i kulturološkim utjecajima te su zbog toga pristuno prilično velike razlike u izricanju iste misli. Prvenstveno se radi o različitoj upotrebi glagolskih vremena koja proizlazi iz različite zastupljenosti istih u makedonskom, odnosno u hrvatskom jeziku. Najveće su razlike u upotrebi prošlih glagolskih vremena. Kao što svaki hrvatski čitatelj zna, u pripovijedanju se najčešće koristi aorist ili imperfekt koji se nikad ili jako rijetko mogu čuti u govornom jeziku. Dijalozi su većinom pisani u perfektu. Sasvim suprotno, u makedonskom jeziku svakodnevni govor je prožet izmjenom upotrebe aorista i imperfekta, a perfekt se koristi u pripovijedanju. Stoga, makedonski original i hrvatski prijevod će obilovati sličnim glagolskim vremenima, ali u sasvim suprotnoj upotrebi. Poznavanje oba jezika je ključno da bi se našao vjeran prijevod.

5.2. Hrapeško – Ermis Lafazanofski

Hrapeško je poznati roman Ermisa Lafazanofskog čija se fabula temelji na glavnom liku Hrapeškom koji je naivan seljak koji u želji za pustolovinom i potragom za vlastitom srećom kreće na put Europom i dalje na Istok. Tijekom svog putovanja on je većinom sluga različitih gospodara pri čemu neprestano upada u razne nevolje, ali također obogaćuje svoje znanje novim iskustvima, saznanjima i vještinama. U nekim od tih vještina čak postaje i majstor. Junakovo ime onomatopeja je (*hrap, hrap*) zvuka koji proizvode škare dok obrezuju lozu, uz deminutiv kao ironična suprotnost njegovoj građi. Ta atletska građa također je kontrast blagosti karakteru samog glavnog lika. Svrha tih kontraksta je ironizacija te uvođenje komičnih elemenata, no također i slanje kritike prema klasnim i sličnim nepravdama.

U njegovim putovanjima, uz kontraste vanjskog i unutarnjeg opisa glavnog lika, neprestano je prisutan dualitet zapada i istok Europe, te različite klasne razlike. Cijelo djelo je prožeto elementima fantastike, magijskog realizma, ali i društvene fantastike. Roman je pisan na bajkovit način te upotrebom aorista i imperfekta u hrvatskom prijevodu te perfekta u makedonskom originalu se postiže to bajkovito ozračje. Pritom se bajkovito ozračje, koje je rezultat junakova naivnog i prostodušnog pogleda na svijet iskazuje dobro odabranim filterom za registriranje klasnih nejednakosti,

ksenofobije, napuhanosti buržoazije i drugih nepravdi, čije tamne mrlje na bijeloj, neiskvarenoj podlozi Hrapeškova karaktera bivaju lakše uočljive.

Uz prikaz glavnog lika, njegovog putovanja i sazrijevanja, Lafazanofski u ovom djelu ovodi i novi tematski sloj, a to je umjetnost. Baveći se pitanjem umjetnosti, autor ističe sve prisutni problem kada ljubav prema umjetnosti poklekne ispred ljubavi prema profitu. Također, opisuje razliku između amatera i profesionalaca.

Vrijeme radnje nije točno definirano, ali se pretpostavlja da se radnja odvija negdje u 19. stoljeću. Bez obzira na to, prisutne su brojne analogije sa sadašnjim vremenom, aludirajući pritom na uvijek aktualnu integracijsku i globalizacijsku stvarnost. Lafazanofski je kritički nastrojen prema ujedinjenoj Europi kojoj svi teže pripadati. U podtekst romana također je upisan jaz između juga/sjevera i zapada/istoka, odnosno tematizacija oholosti zapadnih Europljana spram pripadnika balkanskih naroda

5.3. Usporedba originala i prijevoda

1.

„*Бо наштио крај има еден градинар*, кој е толку вешт со неговите алатим што може без да почувствува, а притоа око да не му трепне, вашата многуценета романтичарска брадичка да ви ја скрати!“,¹¹

„*U našem kraju živi jedan vinogradar* koji je tako vješt sa svojim alatima da vam može skratiti, a da to uopće ne osjetite, vašu veome poštovanu romantičarsku bradu!“¹²

Makedonski jezik jako često pri opisivanju koristi glagol *da ima* na mjestima gdje će u hrvatskom bez problema stajati glagol *živjeti* ili *biti*.

---

¹¹ Hrapeško, Ermis Lafazanofski; Magor; Skopje 2006.

¹² Hrapeško, Ermis Lafazanofski, preveo s makedonskog Borislav Pavlovski; Europapress holding: Novi libar; Zagreb 2010.

Većina bajki prevedenih na hrvatski počinje onom opće poznatom frazom: *bilo jednom....* Bajke pisane na makedonskom ostaju vjerne glagolu *да има* te se tako ta fraza prevodit s *имало едно време*.

2.

„Вака му *рече* преведувачот на господин Жорж, толкувајќи му ги зборовите на еден стогодишник, најстар член од насобраната група луѓе, откако истиот овој преведувач претходно изговарајќи ги зборовите на Жорж, ги праша насобраните, дали имаат во овој нивни запустен крај некаков човек, некакво нешто, по што или по кое можат да бидат препознатливи и, се разбира, горделиви.,”¹³

„*Rekao je* to prevoditelj gospodina Georgesа, tumačeći mu riječi stogodišnjaka, najstarijeg člana okupljene grupe ljudi, nakon što je ovaj isti prevoditelj upitao okupljene, prevevši prije toga Georgesove riječi, imaju li u ovom svomu napuštenom kraju nekakvog čovjeka, ili bilo što drugo, s čime ili s kime bi mogli biti prepoznatljivi i, razumije se, ponosni.“¹⁴

3.

„Луѓето *се погледнаа* меѓу себе и потоа *испратија* едно кускуле да го викне човекот кој *поседуваше* надалеку прочуени вештини, и кој не *живееше* ниту во село ниту во град, ами во едно скапано предградие покрај реката Вардар сигурно.,”¹⁵

---

¹³ Hrapeško, Ermis Lafazanofski; Magor; Skopje 2006.

¹⁴ Hrapeško, Ermis Lafazanofski, preveo s makedonskog Borislav Pavlovski; Europapress holding: Novi libar; Zagreb 2010.

¹⁵ Hrapeško, Ermis Lafazanofski; Magor; Skopje 2006.

„Ljudi *su se pogledali* i potom *poslali* jednog čovječuljka da pozove čovjeka koji posjeduje nadaleko poznate vještine, a ne *živi* niti u selu niti u gradu, već sigurno u nekom bijednom predgrađu pokraj Vardara.“¹⁶

4. „Од уште поблизу главата му *изгледаше* несразмерно мала во споредба со неговите големи и потечени гради. Тие *беа* концекти, широки, распространети под рамењата како рицарски штит. Нозете му *беа* кратки, а рацете му *достигнуваа* до појасот. Половината му *беше* силно стисната со кожени ремени и футроли од кои *се насипаа* најразлични градинарско лозарски-алати: ноженце, сар, ножици.“¹⁷

„Iz još veće blizine glava mu *je izgledala* nerazmjerno malena u usporedbi s njegovim velikim i napuhanim prsima. *Bila je* četvrtasta, široka, uglavljena pod ramenima kao viteški štit. *Imao je* kratke noge, a ruke *su* mu *dosezale* do pojasa. Struk *je* jako *stegnuo* kožnatim remenjem i futrolama iz kojih *su se nazirali* najrazličitiji vinogradarski alati: nožić, srp, škare.“¹⁸

Ovi primjeri jasno pokazuju razliku u uporabi prošlih glagolskih vremena u hrvatskom i u makedonskom. Kao što je već navedeno u ovom radu, makedonski jezik bez ikakvog problema u razgovornom jeziku poseže za korištenjem imperfekta i aorista dok se isti u hrvatskom govornom jeziku uopće ne mogu čuti jer imaju arhaični prizvuk i koriste se samo u pripovijedanju.

U primjeru broj 3 makedonski imperfekt *живееше* se sasvim prirodno i u duhu hrvatskog jezika preveo prezentom *živi*.

Primjer broj 4 je izvrstan primjer pisanja opisa u makedonskom i hrvatskom jeziku. Kao i bilo što drugo u govornom jeziku, makedonski i u opisima poseže za

---

¹⁶ Hrapeško, Ermis Lafazanofski, preveo s makedonskog Borislav Pavlovski; Europapress holding: Novi libar; Zagreb 2010.

¹⁷ Hrapeško, Ermis Lafazanofski; Magor; Skopje 2006.

¹⁸ Hrapeško, Ermis Lafazanofski, preveo s makedonskog Borislav Pavlovski; Europapress holding: Novi libar; Zagreb 2010.

imperfektom, dok se isti u hrvatskom u duhu jezika prevodi običnim perfektom. *Нозете му беа кратку* je prevedeno uz pomoć glagola *imati* čija je upotreba u ovom kontekstu na neki način prirodnija u hrvatskom nego u makedonskom jeziku.

5.

„А што друго да праваат во таква пустелија,“¹⁹

„А што би друго radili u takvom pustom mjestu.“²⁰

Kao što ovaj primjer pokazuje, *да* konstrukcije u makedonskom jeziku se katkad prevode kondicionalnim konstrukcijama u hrvatskom jeziku. Ovdje kondicional nema pogodbeno značenje nego više služi za tvorbu svojevrsnog retoričkog pitanja.

6. „Почитувани приградски граѓани, овој господин пред вас што го *гледате* (...)“²¹

„Poštovani građani ovog predgrađa, gospodin kojega *vidite* pred sobom (...)“²²

Ovdje se jasno može vidjeti razlika u upotrebi svršenih i nesvršenih vremena u makedonskom i hrvatskom jeziku. Oba jezika, kao i većina slavenskih jezika odlikuje karakteristika vida glagola te se trajanje radnje lako može izraziti i razlikovati uz pomoć svršenih, odnosno nesvršenih glagola.

Glagol *да гледа*, odnosno *vidjeti* u hrvatskom se često različito upotrebljava. Jedna od glavnih razlika je u hrvatskoj konstrukciji *vidi se*, koja se u duhu makedonskog jezika bez problema gotovo uvijek prevodi s *се гледа*.

---

¹⁹ Hrapeško, Ermis Lafazanofski; Magor; Skopje 2006.

²⁰ Hrapeško, Ermis Lafazanofski, preveo s makedonskog Borislav Pavlovski; Europapress holding: Novi libar; Zagreb 2010.

²¹ Hrapeško, Ermis Lafazanofski; Magor; Skopje 2006.

²² Hrapeško, Ermis Lafazanofski, preveo s makedonskog Borislav Pavlovski; Europapress holding: Novi libar; Zagreb 2010.

7.

„Храпешко плукна на земја, *без да* ја наведне главата и без да го тргне погледот од *Жорж* (...)“²³

„Hrapeško je pljunuo na zemlju, *ne sagnuvši* glavu i *ne skinuvši* pogled s Georgesa (...)“²⁴

Konstrukcija *без да* u makedonskom je u ovom primjeru prevedena glagolskim prilogom prošlim.

Ova se rečenica sasvima točno na hrvatski može prevesti i ona ovaj način.

„Hrapeško je pljunuo na zemlju, *a da* nije sagnuo glavu, niti skinuo pogled s Georgesa (...)“

8.

„Еее, машко бе..., рече преведувачот од името на Жорж, кој од цепот, во меѓувреме *беше извадил* едно јаже цо кое почна да му зема мера на човекот што стоеше пред него...“²⁵

„Еее, baš si muškarčina...“, reče prevoditelj u Georgesovo ime, dok *je* ovaj iz džepa *izvadio* uže kojim je počeo uzimati mjeru čovjeku koji je stajao pred njim.“²⁶

U primjeru broj 8 makedonski pluskvamperfekt je preveden hrvatskim perfektom. Nažalost, upotreba pluskvamperfekta u hrvatskom, pa čak i u makedonskom, postaje sve rjeđa i često biva zamijenjen običnim perfektom, pogotovo kada se radi o govornom, neslužbenom registru.

---

²³ Hrapeško, Ermis Lafazanofski; Magor; Skopje 2006.

²⁴ Hrapeško, Ermis Lafazanofski, preveo s makedonskog Borislav Pavlovski; Europapress holding: Novi libar; Zagreb 2010.

²⁵ Hrapeško, Ermis Lafazanofski; Magor; Skopje 2006.

²⁶ Hrapeško, Ermis Lafazanofski, preveo s makedonskog Borislav Pavlovski; Europapress holding: Novi libar; Zagreb 2010.

9.

„Имаа и поинакви можности!„

„Bilo je i drugačijih mogućnosti!“

Prvo što se vidi u ovom primjeru je prijevod makedonskog imperfetka običnim hrvatskim perfektom. Nadalje, glagol *да има* koji u ovom kontekstu služi za opisavanje ili navođenje u hrvatskom se prevodi glagolom *biti*.

10.

„Да знаеше Храпешко германски, вака ќе му кажеше на Жорж (...),“²⁷

„Da je Hrapeško znao njemački, ovako bi se obratio Georgesu (...),“²⁸

Идно минато време u makedonskom originalu je korišteno za izražavanje kondicionala. Sasvim svojestveno duhu hrvatskog jezika, u prijevodu je u tom kontekstu, kontekstu smještenom u prošlosti, korišten kondicional drugi koji označava prošlu radnju čije je izvršenje bilo nemoguće zbog posljedica neke druge prošle radnje.

---

²⁷ Hrapeško, Ermis Lafazanofski; Magor; Skopje 2006.

²⁸ Hrapeško, Ermis Lafazanofski, preveo s makedonskog Borislav Pavlovski; Europapress holding: Novi libar; Zagreb 2010.

5. Zaključak

Svaki standardni jezik koji postoji u svijetu je rezultat povijesnih, kulturnih i civilizacijskih čimbenika koji se miješaju i utječu jedni na drugi da bi nastao jezik karakterističan i drugačiji o svih drugih koliko god oni geografski, sociološki, kulturno pa čak i povijesno bili bliski. Čak i unutar jedne države se mogu razviti govori potpuno različiti jedni od drugih, a kamoli kada je riječ o dva različita jezika. Makedonski i hrvatski jezik pripadaju slavenskoj jezičnoj grupi, konkretnije južno slavenskoj. Bez obzira na zajednočke karakteristike, geografsku blizinu, pa čak i sličnu povijest, ta dva jezika su imala jako drugačiji razvojni put. Jedan od najvažnijih rezultata svih procesa kroz koje su prolazili je taj da se makedonski razvio u analitični, a hrvatski u sintetični jezik.

Glagolsko-vremenski sustav makedonski jezik razvijao se kroz povijest pod utjecajem raznih kulturno-jezičnih čimbenika te dodira sa ostalim balkanskim jezicima.

Danas se radi o posebnom sustavu koji se diči glagolskim vremenima i njihovim međusobnim odnosima koji su specifični samo za makedonski standardni jezik, ne nalaze se u niti jednom drugom, a istovremenu su se razvili zahvaljujući stoljetnim utjecajem različitih kultura i jezika. Upravo to je razlog brojnih paralela koje se mogu povući između makedonskog i drugih jezika, pa tako i hrvatskog.

7. Literatura

1. Hrapeško, Ermis Lafazanofski; Magor; Skopje 2006.
2. Hrapeško, Ermis Lafazanofski, preveo s makedonskog Borislav Pavlovski; Europapress holding; Novi libar; Zagreb 2010.
3. Историја на македонскиот јазик, Блаже Конески; Култура; Скопје 1986.
4. Mala hrvatsko-makedonska čitanka 1; uredništvo prof. dr.sc. Ljudmil Spasov; prof. Želimir Ciglar; Filološki fakultet „Blaže Koneski“; Skope 2011.
5. Hrvatski pravopis, Stjepan Babić; Školska knjiga; Zagreb 2000.
- 6.http://damj.manu.edu.mk/pdf/0013%20Horace%20Lunt_Macedonian%20grammar%201952.pdf
7. Hrvatska gramatika, Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika; Školska knjiga; Zagreb 2005.
8. Македонска граматика, Круме Кепески; Државно книгоиздателство на НР Македонија; Скопје 1950.
9. Ljudmil Spasov: O makedonskom perfektu: *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, vol. 45, br. 1-2, 269.-276., Novi Sad, 2002.
10. Ljudmil Spasov : Проба за семантичката интерпретација на опозицијата аналитички VS синтетички претерит во македонскиот и во српскохрватскиот јазик, Македонски јазик, бр. 40/41, 535.-544., Скопје, 1989/90
11. Prošev-Oliver B. *Konstrativna analiza perfekta u makedonskom i hrvatskom jeziku*, Zbornik: Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III. (ur. D. Sesar), 81.-94, Zagreb, 2013.
12. Prošev-Oliver B. 2011 *Makedonski jezik iz sociolingvističke perspektive*, Zbornik „Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim II.“ Ur D. Sesar, 97-117, FF press, Zagreb
13. Македонска граматика на литературен јазик, дел I и II, Блаже Конески; Култура; Скопје 1967.
14. Gramatika hrvatskog jezika, Silić, Pranjković; Školska knjiga; Zagreb 2007.

